

Intervju: Tamara Sarajlić-Slavnić

Ništa se u Sarajevu ne zove po mom ocu

Objavljena i neobjavljena djela jednog od najvećih pjesnika ovih prostora (ne)strpljivo čekaju neka nova čitanja, baš kao što i ulica s njegovim imenom još čeka svoje vrijeme

.....

Pjesnik čije mnoge stihove želite naučiti napamet bio je i ostao Izet Sarajlić (1930-2002). Širom BiH i bivše Jugoslavije čitatelji su s radošću iščekivali njegove nastupe. Poezija mu je objavljivana na brojnim svjetskim jezicima, a među prevoditeljima bili su i Nobelovac Josif Brodski kao i dobitnik Pulitzerove nagrade Charles Simic. Naravno, i Izet Sarajlić primio je cijeli niz domaćih i međunarodnih priznanja a pred kraj života uručena mu je i Šestoaprilaska nagrada Grada Sarajeva.

Naizgled jednostavni, Sarajlićevi stihovi plijene stilskom ljepotom i mudrošću jer iza njih stoji ogromno bogatstvo emocija i promišljanja ne samo pjesnika, nego i prevoditelja, člana Akademije nauka i umjetnosti BiH i PEN-a. Kao član Društva pisaca BiH bio je jedan od osnivača međunarodne književne manifestacije Sarajevski dani poezije.

Nakon što mu je umrla supruga 1998. odlučno je odbijao pisati poeziju i posvetio se isključivo memoarskoj prozi. „Kako ću pisati pjesme kad nema nje da ih čita!“ žalio se vječiti romantik u jednom od svojih posljednjih intervjuja. Najljepše ljubavne pjesme, kojih se ne bi postidio ni Pablo Neruda, posvetio je upravo svojoj supruzi Mikici.

„Ja sam imao sreću da smo se Mikica i ja voljeli u jednom normalnijem vremenu. Ta ljubav bila je u stanju da potisne sve nevolje kroz koje smo prolazili, čak i kada su me izbacivali iz Saveza pisaca i Saveza komunista. Ali život pisca koji drži do sebe nikada nije prolazio bez oklapanja sa režimom. Ne, ja nikad nisam bio neki paradni disident, samo sam gledao da držim do svog umjetničkog svijeta. Nisam pisao da se dodvorim zvaničnicima. Niti bilo kome. A to, u raznim trenucima ovdašnje istorije, nije nekima bilo po volji. Istorija se uvijek nametala našim životima a ja sam, zajedno sa Mikicom, htio da pobjegnem iz te istorije. Mene je zanimala kuća, vjernost uspomenu, životu koji sam izabrao“, kazao je.

Dvadeset godina nakon što se iz ovog grubog svijeta otisnuo u neki bolji, Izet Sarajlić, jedan od najvoljenijih pjesnika svih vremena na Balkanu, razgovaramo s njegovom

kćerkom Tamarom Sarajlić-Slavnić. U jednoj od pjesama dragi pjesnik objelodanjuje da su njegove najsretnije godine bile one 'između pobjede nad fašizmom i Tamarine male mature'.

„Znate, moj život onda i sada ne može se porediti. Dok je otac bio živ, dani su nam proticali bezbrižno a da toga nismo bili svjesni. Ne mislim samo na moju porodicu nego i na ljude koje sam tada poznavala, činilo mi se da je sve nekako bilo jednostavnije. Djetinjstvo i rana mladost bili su možda najljepši period mog života. Išla sam u Drugu gimnaziju, kasnije sam studirala Komparativnu književnost na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Mama i tata su bili mirni, društveni, prijatni ljudi kakvi se danas, koliko vidim, mogu vrlo rijetko sresti. Često su nam dolazili gosti iz cijele Evrope i svijeta, Bosne i Hercegovine, bivše Jugoslavije, i svi su bili dobrodošli. Na raznim jezicima govorilo se o književnosti, umjetnosti... Mama je sve dočekivala, ispraćala, spremala večere, a uz to je bila i zaposlena, radila je kao šef poslovnice u Unis Turistu, i mene odgajala. Ona je držala na okupu cijelu porodicu, a tata je tako... *lepršao* oko nje. Tata je bio izuzetno dobar čovjek, ali je imao mnogo obaveza. Svakog dana boravio je bar tri-četiri sata u svojoj radnoj sobi bez obzira na sve, orilo gorilo što bi se reklo, a mama je bila ta koja je sve konce držala u rukama. Čak i kad je otac prolazio kroz najteži period svog života - političke optužbe, izbacivanja iz Partije, problemi sa Savezom pisaca itd. - to ja kao dijete ništa nisam osjetila. Nikad nije bilo svađe, grubih riječi, nikada se nije čulo da se nešto ne može... sve se postizalo na vrijeme.“

O brizi Izeta Sarajlića za kćer jединicu, ilustrativno govore stihovi iz pjesme „Porodicu boli grlo“: Svi kašljemo kad Tamara kašlje./Kad Tamara ima 38, svima temperatura raste./Pred vratima dan, ali i on nekako zastrašen. I gdje su mu laste?

U Sarajlićevoj poeziji, između ostalog, možemo pročitati i 'Šta to govori Tamara' i koje knjige je Pjesnik s kćerkom kupovao... Sjećate li se tih knjiga?

Bio je to komplet od četiri knjige; autorica je bila Louisa May Alcott. Željela sam da ih pročitam, ne sjećam se ni kako sam čula za te romane, ali znam da me je otac odmah poveo u kupovinu. Govorilo se o prekrasnom životu djevojaka u jednoj američkoj porodici, i ja sam se zbog nečeg strahovito uživiljavala i pronalazila u svemu tome. To su bile prve knjige koje sam sa velikom ljubavlju čitala u ranoj mladosti.

Izet Sarajlić u jednoj pjesmi spominje Vašu želju da 'svi očevi pređu u pjesnike'.

„Da budem iskrena, ne sjećam se tih svojih riječi. To mora da je bila očeva umjetnička interpretacija. S tim da je moj tata neke stvari u svojoj mašti često zacrtao, a kasnije bi mu se zacrtano i ostvarilo. Recimo, jedna pjesma u kojoj govori o Tamari nastala je 1959. godine, a ja sam se rodila tek 1963. Kasnije sam ga pitala: kako si bio siguran da ćeš dobiti kćerku a ne sina? Rekao mi je uz osmijeh: „To nije dolazilo u obzir.“ Mami je jedino bilo važno da sam živa i zdrava i svejedno joj je bilo kako ću se zvati.“

Književna kritika nije uvijek slala hvalospjeve na adresu Izeta Sarajlića. Ponekad se čini da ga je više voljela publika nego kritika?

„Što se tiče sadašnje kritike očevih knjiga, ne znam koliko je ima. Izdvajam, naravno, Sinana Gudževića, koji je možda najbolji poznavalac djela Izeta Sarajlića, i sve što je napisao o mom ocu je izvrsno i istinito. Ali mišljenja drugih savremenika bila su podijeljena. Neki su ga slavili, ali većinom se govorilo da njegova poezija baš i nema naročitu vrijednost, da je on pjesnik širokih narodnih masa, pjesnik publike. Bilo je, doduše, i ozbiljnih književnih kritika ljudi koji su pisali o ocu, koji su ga

poznavali, na primjer ugledni Josip Lešić, Predrag Palavestra, pa čak i ozloglašeni Nikola Koljević... svi oni itekako detaljno obrazlažu i prikazuju njegovu poeziju kao vrijednu. Otac se, doduše, nije mnogo obazirao na kritičare. Uvijek je govorio: neka oni prvo napišu nešto značajno, pa tek onda kritikuju. Ali mislim da je nepravedno govoriti o Izetu Sarajliću isključivo kao o miljeniku publike. Uostalom, o njegovom djelu govori činjenica da je bio jedan od najprevođenijih pjesnika bivše Jugoslavije.

Iako je Izet Sarajlić rođen u Doboju a djetinjstvo proveo u Trebinju i Dubrovniku, Sarajevo je odabrao za svoj dom, volio je svoje 'Sarajlićevo' (kako ga je od milja nazivao u svojim stihovima), a i Sarajevo je voljelo njega?

„U Sarajevu su ga voljeli jedno vrijeme, a onda su ga prestali voljeti, čak su ga u potpunosti *adaktirali*. Vi dobro znate da ni jedna ulica ne nosi njegovo ime, a znamo kakve sve problematične ličnosti imaju ulice pod svojim imenom. Povremeno su grupe građana tražili, insistirali, da mu se dodijeli ulica u Sarajevu, ali to je uvijek završilo fijaskom zato što je u svemu tome politika igrala glavnu ulogu. Ovi što posljednjih trideset godina, od rata naovamo, vladaju, ne znam ni kako bih ih nazvala... ovi što upravljaju nama i našim životima, bez obzira koja stranka je na vlasti, oni ne razumiju značaj kulture... a moj otac je grad Sarajevo promovisao u cijelom svijetu. On je zaslužio mnogo više. U Salernu, u Italiji jedan trg se zove po mom ocu. U Sarajevu se ništa ne zove po mom ocu, i upitno je da li je još u programima školskih lektira. Dok je moj sin Vladimir išao u školu, u Katolički školski centar, Izet Sarajlić je bio zastupljen u nastavnom programu. Danas su ga mnogi izbacili iz lektire, možda se eventualno o njegovim djelima govori na nekim vannastavnim aktivnostima.“

Kako se danas osjećate kao kćerka Izeta Sarajlića?

„Prvo, ne želim da me doživljavaju isključivo na kćerku poznatog pjesnika, iako ja to jesam i ponosna sam na to. Ali valjda sam nešto i samostalno postigla u životu. Radim kao kustosica u Muzeju književnosti i pozorišne umjetnosti. Od oca sam, vjerujem, naslijedila smisao za pravednost, pa mi direktorica Muzeja, draga kolegica Šejla Šehabović zna ponekad reći: „Pa, dokle ćeš, Tamara, da ispravljáš krive Drine!“

Otac mi je bio blag, nježan, nastojao je ispunjavati moje želje koliko je mogao, i silno sam bila vezana za njega. Ipak, više sam bila vezana za mamu. Kad sam nju izgubila 1999. godine, neko vrijeme zapala sam u depresiju, ali sam se podizala iz nje jer sam nastojala pomagati ocu. Moja porodica i ja živjeli smo s ocem, nismo ga mogli napustiti nakon majčine smrti. Jer, on je bio naprosto očajan. Svaki bogovetni dan išao je na mamin grob, do kraja svog života.“

Legendarna je bila privrženost Izeta Sarajlića prema supruzi Mikici, Idi Sarajlić, Vašoj mami. Nekada su gimnazijalci (pa i potpisnica ovih redaka) napamet znali Sarajlićeve ljubavne stihove, posvećene upravo njoj.

„Vidite, ja nisam nikad obraćala previše pažnje na te ljubavne stihove. Možda sam čak bila i malo ljubomorna... Uostalom, i nemam nekog afiniteta za poeziju. Više mi leži proza. Ali mnogo sam voljela očeve pjesme posvećene Sarajevu.“

„Jer ovo je grad u kome možda i nisam bio najsretniji/ali u kome i kiša kad pada nije naprosto kiša“, između ostalog stoji u pjesmi Vašeg oca, naslovljenoj 'Sarajevo'. Bio je jedan od rijetkih pjesnika koji su znali odlično interpretirati svoju poeziju.

„Sad ću Vam reći: on nikako nije volio da drugi čitaju njegovu poeziju. Osipao se od toga, da tako kažem. Napominjao je: dok sam živ, ja ću izgovarati svoje stihove. I zaista jeste, milina ga je bila

slušati. Ali priznao je da su i neki glumci u tome uspijevali: divni Dragan Jovičić, glumac Kamernog teatra, kao i Vladimir Jakanović, veliki glumac, dok su bili živi... I naravno, Miki Trifunov.

Nedavno je, u Muzeju književnosti i pozorišne umjetnosti BiH, u Sarajevu, održana izložba posvećena Izetu Sarajliću, u povodu obilježavanja dvadeset godina od njegove smrti.

„Da, izložba je priređena u muzeju u kojem radim, i veoma sam zahvalna svim kolegama na odličnoj organizaciji. Pritom smo imali podršku Italijanske ambasade koja i inače učestvuje i pomaže u svim dešavanjima vezanim za tatu. Na moju inicijativu, izložena je prepiska sa brojnim poznatim ličnostima, piscima, pjesnicima, prijateljima Izeta Sarajlića u razdoblju od nekih pedeset godina, sve do kraja prošlog vijeka. Pisma svjedoče o kosmopolitskom i multinacionalnom djelovanju jedne umjetničke sredine čija je poveznica u ovom slučaju bio moj otac, prepoznat kao kanonski pisac i u domaćem i međunarodnom kontekstu. Zanimljivo je da se i ime naše ulice tri puta promijenilo, iako smo mi tih godina stanovali na istom mjestu, što je svojevrsna ilustracija istorijskih i društvenih promjena.

Pojedina pisma otac je, za života, poklonio Muzeju književnosti. Ali najveći dio je iz moje, privatne, kolekcije. Neki sugrađani su me, nakon izložbe, čak otvoreno pitali zašto ja svu svoju zaostavštinu ne poklonim ovdašnjim institucijama kulture. A ja bih im odgovorila: čekajte malo, meni je poznato, recimo, da su se odnekud izdvajale silne pare da se otkupi zaostavština Šukrije Pandže. Dakle, različiti su aršini. Za nekoga sve može i sve treba... a za Tamaru Sarajlić-Slavnić i Izeta Sarajlića to ide džabe ili nikako. E, ne slažem se s time. Meni su čak Talijani nudili da otkupe očeve rukopise i pisma. Vidjećemo šta će biti na kraju.

U Fojnici je također postavljena izložba Sarajlićeve prepiske na Susretima Zija Dizdarević. Možete li podijeliti s nama neke detalje.

„Riječ je o istoj kolekciji kao na izložbi u Sarajevu. I povod je isti: 20-godišnjica smrti Sarajlića. Ja sam i ovom prilikom pozvana da kažem par riječi, mada ja to nerado činim. Pisma su svrstana na 25 velikih panoa. Navešću samo neka imena potpisanih kojih se ovog časa prisjećam. Recimo, tu su pisma Predraga Matvejevića, Stevana Raičkovića, Desanke Maksimović, jedno pismo Ive Andrića, pa Rodoljuba Čolakovića, dosta pisama Brane Crnčevića, Imamo i pisma Gustava Krkleca, Dobriše Cesarića, Luke Paljetka, Mike Antića, Necati Zekeriye, Gane Todorovskog... Manje pisama je, naravno, iz Sarajeva jer je tata živio u ovom gradu, ali stiglo mu je, ipak, lijepo pismo Alije H. Dubočanina. Iz Mostara je primio pismo Ihsana Ice Muteveća... Iz Poljske se oglasio Jan Brudnicki itd. Ali gledajte, Hans Magnus Enzensberger, jedan od najvećih njemačkih pisaca, poslao mu je pet pisama, što na talijanskom, što na njemačkom. Onda Jochen Kelter, njemački pisac koji je predavao u Švajcarskoj... Nekolicina uvaženih italijanskih pisaca: Ellio Bartolini, Erri De Luka, Alfonso Gatto... Bulat Okudzhava javljao se iz Sovjetskog Saveza. Pisao mu je i francuski pisac i izdavač Pierre Oster. Tomaž Šalamun pozdravljao je iz Slovenije, Jevrem Brković iz Crne Gore... Znaite, otac je jako dobro govorio itajanski i ruski, ali ništa više. A pisma su mu stizala i na engleskom - Meic Stephens je pisao. Na španskom mu je sa Kube pisao Roberto Fernandez Retamar. Moja majka je tati često prevodila s njemačkog i engleskog, njoj je njemački bio kao maternji zbog austrijskog porijekla, a za drugu prepisku se morao snalaziti kako je znao i umio. To ga je malo opterećivalo ali bi se na kraju, uvijek uz nečiju pomoć, snalazio, sva ta pisma je dešifrovao te na njih odgovarao.

Nadam se da se Vaš otac s nekog anđeoskog oblačka sada smiješi, vidjevši da sam na intervju s Vama stigla u lijepim cipelama a ne u gozjericama – kako je to bilo tokom intervjuja sa Izetom Sarajlićem u zimu 2002. Tada je, između ostalog, primijetio kako žene dolaze na sastanak u

'bakandžama', kao da će u osvajanje Mont Everesta, a ne na kulturni događaj. Naravno, kazivao je to uz šarmantni smiješak i s očinskom blagošću.

„Ha, ha, to je karakteristično za tatu. Nije nikad imao dlake na jeziku, što ga je znalo koštati, kao što je i mene koštalo, jer smo tu slični. A posebno je primjećivao cipele na ljudima.

Kod nas je bilo uvijek puno gostiju, a kad bi nekome cipele bile umrljane, nije mu bilo teško da se sagne i očisti ih, na veliko čuđenje naših prijatelja. Takav je bio: pedantan.

Osim toga, bio je izuzetno zabavan i elokventan govornik. Ljudi su upijali svaku njegovu riječ, gotovo sa strahopoštovanjem. A znao je priču lijepo uvezati, tako da sve zvuči duhovito, pa su se na kraju prisutni uvijek smijali.

Recite nešto o ljudima s kojima se Vaš otac družio.

„Kao što se vidi iz njegove prepiske, bio je u kontaktu sa mnogim poznatim ličnostima, svjetskim piscima, aktivistima, antifašistima. Recimo, poslije tatine smrti stigli su izrazi saučešća Tadeuša Mazovjeckog (Tadeusz Mazowiecki); uputio ih je meni i mom sinu. A ja nisam pojma imala da se moj otac dopisivao sa Mazovjeckim.

Od ljudi koji su dolazili u našu kuću, bila sam naročito impresionirana prof. Josipom Lešićem, njegovom obrazovanošću.

Otac se mnogo družio sa Sinanom Gudževićem, mislim da su oni bili najbolji prijatelji. Bio je dobar i sa Velimirom Miloševićem, Mariom Mikulićem, Markom Vešovićem... čak sa ovima koji su se opredijelili za tu groznu, agresorsku, stranu. Dok se oni još nisu pokazali u pravom svjetlu, objavio je prve knjige Radovana Karadžića, Rajke Noge, šta da vam kažem... da bi mu se Radovan Karadžić 1992. zahvalio granatom, bačenom na našu kuću, na Koševu, i mi smo jedva živi ostali. Otac je bio ranjen, geler ga je pogodio u glavu, a mama je šćepala mog sina koji je tad imao četrnaest mjeseci i s njim je pobjegla u podrum. Veliki dio stana koji smo prethodno renovirali moj muž Đorđe Slavnić, profesor na Filozofskom fakultetu, i ja (vjenčali smo se neposredno pred rat) srušen je tom granatom. Ipak, ostali smo tu, svi skupa. Poslije smrti roditelja kao i mog supruga Đorđa, morala sam se sa sinom preseliti u manji stan, jer onaj više nisam mogla održavati. A imala sam tamo ogromnu biblioteku, spojenu, i očevu i muževljevu, sa više od 4000 knjiga; bila je to uglavnom beletristika, francuska, njemačka, ruska... najviše zastupljena bila je književna kritika i teorija, te knjige su vrijedile - itekako. Kasnije sam ih raspodijelila bibliotekama, što je opet priča za sebe. Naročito mi je pomogao tadašnji ministar kulture, glumac Emir Hadžihafizbegović.

Sada živite veoma skromno?

Živimo od mojih primanja, sin – koji je nezaposlen – i ja. A čuli ste možda kakvo je stanje u Muzeju književnosti i pozorišne umjetnosti, i inače, stanje u muzejima. Plata nam je mala i neredovna. Da zna moj otac koliko se sada mučim, mislim da bi mu bilo jako teško.

Očeva zaostavština?

Kod mene je, naravno. To su gomile rukopisa i knjiga, ranije objavljenih a sasvim je moguće da tu ima i neobjavljenih djela. Sve bi to trebalo razvrstati, srediti, dešifrovati. Za to treba mnogo, mnogo vremena. Morala bih se samo tome posvetiti, što je trenutno nemoguće.

Dakle, objavljena i neobjavljena djela jednog od najvećih pjesnika ovih prostora (ne)strpljivo čekaju nova čitanja, baš kao što i ulica s njegovim imenom još čeka svoje vrijeme. A sjetimo se kako je, na početku jedne davne pjesme pod naslovom 'Tražim ulicu za svoje ime', Izet Sarajlić ispisao sljedeće stihove:

*Šetam gradom naše mladosti
i tražim ulicu za svoje ime. Velike, bučne ulice –
njih prepuštam velikanima istorije.
Šta sam radio dok je trajala istorija?
Prosto tebe volio.
Malu ulicu tražim, običnu, svakodnevnu,
kojom se, neopaženi od svijeta,
možemo prošetati i poslije smrti.*